

Correctievoorschrift HAVO

2013

tijdvak 2

geschiedenis

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;

- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB2 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.
Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:
- NB
- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
 - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 76 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:
Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De Republiek in een tijd van vorsten

1 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):

- Het instellen van vaste belastingen, waardoor er geen bedes bij Statenvergaderingen nodig waren (waarvoor concessies moesten worden gedaan).
- Het oprichten van huurlingenlegers, waardoor zij minder afhankelijk werden van hun adellijke vazallen.
- Het aanstellen van burgerlijke/betaalde bestuurders/ambtenaren, waardoor zij zich onafhankelijker van adel (en geestelijkheid) konden opstellen.

per juiste combinatie van middel en uitleg

2

2 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Dankzij de Oostzeehandel/de graanhandel door de Sont beschikte de Nederlanden over een uitgebreid handelsnetwerk, dat kon worden ingezet voor de handel in Aziatische producten.

of

Dankzij de vaart op de Oostzee kwam er in de Nederlanden kennis van scheepsbouw/zeevaart / kwamen er ervaren zeelieden die kon/konden worden ingezet voor de scheepvaart op Azië.

of

Dankzij de Oostzeehandel werd er voldoende materiaal/hout geïmporteerd om de schepen te bouwen die voor de handel op Azië nodig waren.

3 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

5, 2, 4, 3, 6, 1

Opmerking

Als door het wegstrepen van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 2

In een juist antwoord worden twee gebeurtenissen van een juiste uitleg voorzien, bijvoorbeeld (twee van de volgende):

- De invoering van de Acte van Navigatie (1) leidde tot een scherpe tegenstelling / handelsoorlogen met Engeland, waardoor de Republiek zich van een bondgenoot vervreemde.
- De invoering van de Tiende Penning (2) leidde tot het vormen van een monsterverbond (van alle gewesten / van calvinisten en katholieken) tegen Alva (en daarmee tot diens vertrek).
- De oprichting van de VOC (3) maakte het mogelijk dat de Republiek een grote mogendheid werd door de enorme winsten uit de handel met Azië.
- De Val van Antwerpen (4) zorgde ervoor dat Brabant geen politieke rol meer kon spelen in het verzet tegen Filips / dat de Opstand in het Noorden werd versterkt door de stroom Antwerpse vluchtelingen.
- Door de handel met de Hanze (5) werden de Vlaamse steden rijk, waardoor de Habsburgers hun politieke centrum daar vestigden.
- De WIC (6) zorgde voor deelname van de Republiek in de driehoekshandel, waardoor de Republiek belangen moest veiligstellen / handelsposten in Afrika/Amerika moest bezetten.

Opmerking

Alleen als duidelijk wordt gemaakt welk politiek gevolg de sociaaleconomische gebeurtenis heeft, worden scorepunten toegekend.

5 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat Willem van Oranje een gevolg van de Bloedbruiloft beschrijft, omdat de brief gaat over de uitschakeling van de hugenoten tijdens de Bartholomeusnacht/de Bloedbruiloft, waardoor de Opstand de steun van de Franse calvinisten verliest.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 6

Voorbeeld van een juist antwoord is:

bij 1:

Filips wil zijn centralisatiepolitiek doorvoeren want:

- er worden burchten gebouwd waar opstanden zijn geweest (bepaling 2) 1
- de Brede Raad wordt afgeschaft zodat de steden geen eigen wetten meer aannemen (bepaling 4) 1

bij 2:

Filips wil zijn inkomsten vergroten want:

- hij wil één muntstelsel invoeren waardoor de handel wordt bevorderd / er geen geld meer wordt verloren aan wisselen (bepaling 5) 1
- de kusten worden beveiligd waardoor handelsschepen worden beschermd tegen kapers (bepaling 7) 1

bij 3:

Filips wil het vertrouwen van de bevolking herwinnen want:

- hij wil de afschrikwekkende naam van de Inquisitie vermijden (bepaling 1) 1
- hij wil een generaal pardon / gematigde straffen voor de opstandelingen (bepaling 8) 1

Opmerkingen

- *Als een van de bepalingen met een juiste toelichting bij meer dan één punt wordt gebruikt, wordt één maal 1 scorepunt toegekend.*
- *Als er geen juiste toelichting wordt gegeven, wordt geen scorepunt toegekend.*

7 maximumscore 3

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De reden dat Leicester landvoogd was geworden in de Noordelijke Nederlanden was dat de opstandige gewesten in de Acte van Verlatinghe Filips II hadden afgezworen en nu een nieuwe landsheer hadden gezocht (in Engeland) / nog niet besloten hadden als Republiek verder te gaan (en geen landsheer meer te zoeken) 1
- Een militair strategische reden voor Leicester is, dat als de bevoorrading van de Spaanse troepen (in de Zuidelijke Nederlanden) door de blokkade zou worden belemmerd, deze troepen de strijd niet zouden kunnen volhouden 1
- Een centraal uitvoerend college werd gezien als een bedreiging van de rechten van de Staten / leek te veel op het instellen van een centraal gezagsorgaan / tastte de gewestelijke/stedelijke autonomie aan 1

Vraag	Antwoord	Scores
8	<p>maximumscore 4</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat Maurits met deze prenten zou kunnen laten zien dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hij in het buitenland serieus genomen wordt / op een lijn staat met een vorst, omdat hij zich laat vergezellen door hooggeplaatste edelen/gasten/gezanten / zijn naam verbonden wordt aan een grote technische prestatie • in de Republiek wetenschap/techniek / de kunsten bloeit/bloeien / de Republiek niet onderdoet voor andere landen, wat blijkt uit de bouw van de zeilwagen / het experiment met de zeilwagen / de dichter die meerijdt 	<p>2</p> <p>2</p>
9	<p>maximumscore 3</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • deze prent vanuit de Spaanse kant is gemaakt • wat kan worden ondersteund door twee juiste verwijzingen naar de prent, bijvoorbeeld (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – de Hollandse maagd spint ijverig garen uit diefstal en bedrog. – de Hollandse maagd heeft de slang (van ketterij) op schoot. – de Hollandse maagd laat toe dat een nar de opbrengsten van het spinnen verzamelt. – Spinola/Spanje wil Holland redden door diefstal en bedrog weg te branden. – de titel van de prent (de rebelse staat). 	<p>1</p> <p>2</p>
10	<p>maximumscore 4</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na 1648 / de Vrede van Munster mogen Hollandse schepen weer zelf wol in Spanje halen (zoals uit de bron blijkt). Dit is nadelig voor de Engelsen, omdat hun schepen blijkbaar minder worden gebruikt • Met de Acte van Navigatie wordt het de Republiek verboden goederen uit een ander land in Engeland in te voeren, zodat zij niet langer de Spaanse wol naar Engeland kunnen vervoeren (en kunnen de Engelsen zelf deze handel weer overnemen) 	<p>2</p> <p>2</p>
11	<p>maximumscore 2</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat in de bron wordt beschreven dat economische rivaliteit om Suriname/de suikerhandel de oorzaak is van de oorlogsverklaring van Engeland aan de Republiek, waaruit blijkt dat de oorlogen tussen de Republiek en Engeland in de zeventiende eeuw economische oorzaken hebben / gevoerd worden als gevolg van conflicten op handelsgebied.</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 4

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- een juiste omschrijving van de drie zijden van de driehoekshandel van de WIC, bijvoorbeeld goederen/munten uit Europa werden in Afrika geruild tegen slaven die in Amerika werden geruild tegen plantageproducten die in Europa werden verkocht 2
- een juiste afleiding uit de bron waarmee uitgelegd wordt dat Suriname past in de driehoekshandel, bijvoorbeeld de slaven die door de WIC uit Afrika naar Suriname worden gebracht, worden daar op de plantages ingezet voor de productie van de suiker die in Europa wordt verkocht 2

De Verenigde Staten en hun federale overheid, 1865-1965

13 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In politiek opzicht was aan het einde van de negentiende eeuw in de zuidelijke staten geen sprake van gelijke kansen voor de zwarte bevolking, omdat haar het stemrecht werd onthouden / zij (door de segregatie) nog altijd tweederangs burgers waren 1
- In economisch opzicht was aan het einde van de negentiende eeuw in de zuidelijke staten geen sprake van gelijke kansen voor de zwarte bevolking, omdat een groot deel als *sharecropper* afhankelijk bleef van hun vroegere eigenaren 1

14 maximumscore 5

Een juist antwoord bevat de volgende elementen:

- een antwoord dat de bron geeft op de onderzoeksvraag, bijvoorbeeld dat de zwarte bevolking zich coöperatief / loyaal / onderdanig opstelt tegenover de witte bevolking 1
- je twijfelt aan de bruikbaarheid van de bron voor dit onderzoek, omdat Booker T. Washington spreekt tot een voornamelijk blank publiek waardoor hij zich wellicht gematigder opstelt dan je zou verwachten (op grond van de feitelijke situatie) 2
- je twijfelt aan de bruikbaarheid van de bron voor dit onderzoek vanwege de achtergrond van Booker T. Washington, omdat hij behoort tot de zwarte elite waardoor hij minder goed op de hoogte zou kunnen zijn van de leefomstandigheden van de arme zwarten 2

Vraag	Antwoord	Scores
15	maximumscore 3 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Met de (één van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – door kolenstof bedekte – ernstig kijkende – in (volwassen) mijnwerkerskleding gehulde kinderen • kan Hine de politieke boodschap overbrengen dat er een verbod moet komen op kinderarbeid • wat aansluit bij het uitgangspunt van de <i>Progressive Movement</i>, die de maatschappij wil verbeteren door sociale wetgeving/overheidsingrijpen 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
16	maximumscore 2 Uit het antwoord moet blijken dat de Verenigde Staten door het Panamakanaal sneller troepen konden verplaatsen / een sterkere strategische positie hadden in Midden-Amerika, wat de actievare buitenlandse politiek / de rol van wereldmacht die Theodore Roosevelt nastreefde, mogelijk maakte.	
17	maximumscore 4 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • De tekenaar is tegen het plan van president Wilson om de Verenigde Staten lid te laten worden van de Volkenbond • Het argument dat hij in de prent voor zijn standpunt geeft is dat de Verenigde Staten door het lidmaatschap van de Volkenbond betrokken kunnen worden bij buitenlandse verwickelingen / de soevereiniteit zullen verliezen / het beleid van isolationisme moeten opgeven • Dit argument komt in de prent naar voren door (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – de angstige blik / de zweetdruppel van <i>Uncle Sam</i>. – de vrouw die staat voor buitenlandse verwickelingen. – de man (de Senaat) die probeert in te grijpen met de grondwet. 	<p>1</p> <p>1</p> <p>2</p>
18	maximumscore 2 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Een politieke verklaring is dat als gevolg van de <i>Red Scare</i> socialistische/communistische partijen werden gewantrouwd / werden vervolgd • Een economische verklaring is dat als gevolg van de stijgende welvaart de aantrekkingskracht van de socialistische partijen kleiner werd 	<p>1</p> <p>1</p>
19	maximumscore 3 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Uit de brief komt een strijdbare/zelfbewuste houding naar voren • wat verband houdt met de Eerste Wereldoorlog, omdat de zwarte bevolking een grote bijdrage heeft geleverd aan de oorlogsinspanning, waarvoor zij nu de beloning opeist/erkend wil worden / wat tot een groter zelfbewustzijn heeft geleid 	<p>1</p> <p>2</p>

Vraag	Antwoord	Scores
20	maximumscore 3 De juiste combinaties zijn: 1 = b, 2 = e, 3 = d, 4 = c, 5 = a	
	indien vijf combinaties juist	3
	indien vier of drie combinaties juist	2
	indien twee combinaties juist	1
	indien minder dan twee combinaties juist	0
21	maximumscore 2 De juiste volgorde is: 3, 1, 5, 2, 4	
	<i>Opmerking</i> <i>Als door het wegstrepen van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.</i>	
22	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is: De oprichting van de NAVO was bedoeld (als een militair verbond) om de Westerse wereld te beschermen tegen het communisme, wat aansluit bij de containmentpolitiek die streefde naar het indammen van expansie van de Sovjet-Unie.	
23	maximumscore 4 Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Bij de Koude Oorlog (één van de volgende): 2 <ul style="list-style-type: none"> – Gebeurtenis 4 wijst op het McCarthyisme / de angst voor communisten in de jaren vijftig, wat kenmerkend is voor de stemming tijdens de Koude Oorlog. – Gebeurtenis 5 verwijst naar de demonstraties tegen president Johnsons Vietnambeleid, dat gericht was op het bestrijden van het communisme tijdens de Koude Oorlog. • Bij de Burgerrechtenbeweging (één van de volgende): 2 <ul style="list-style-type: none"> – Gebeurtenis 3 verwijst naar het bestrijden van de segregatie, waarmee Seeger de Burgerrechtenbeweging steunt. – Gebeurtenis 5 verwijst naar de demonstraties tegen president Johnsons Vietnambeleid, dat ten koste ging van de <i>Great Society</i>, waarmee Seeger de Burgerrechtenbeweging steunt. 	
	<i>Opmerking</i> <i>Alleen als een juiste gebeurtenis gecombineerd wordt met een juiste uitleg, worden scorepunten toegekend.</i>	

Vraag	Antwoord	Scores
24	maximumscore 2 Kern van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • President Johnson wilde met de plannen voor de <i>Great Society</i> de armoede in de Verenigde Staten terugdringen (en daarvoor moest de uitvoerende macht versterkt worden) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • President Johnson zag een grote rol voor de Verenigde Staten in het Vietnamconflict (en wilde daarvoor de uitvoerende macht versterken) 	1
25	maximumscore 4 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Twee voorbeelden van wetgeving waarmee de ongelijkheid werd beëindigd (bijvoorbeeld: de <i>Civil Rights Act</i> en de <i>Voting Rights Act</i>) 	2
	<ul style="list-style-type: none"> • Twee verklaringen voor de toename van het verzet van de zwarte bevolking (bijvoorbeeld: het falen van de armoedebestrijding door de federale overheid, het uitblijven van gelijke kansen in de samenleving, de radicalisering van de Burgerrechtenbeweging rond het midden van de jaren zestig) 	2

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per school in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 21 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

bron 1	Ronald de Graaf, Oorlog, mijn arme schapen, een ander kijk op de Tachtigjarige Oorlog 1565-1648, Franeker 2004, pag. 171.
bron 2	ontleend aan: http://dutchrevolt.leiden.edu/english/sources/Pages/1568advice.aspx
bron 3	http://www.rijksmuseum.nl
bron 4	Jonathan Israel, De Republiek 1477-1806, Franeker 1996, pag. 785.
bron 5	ontleend aan: A General Collection of Treatys of Peace and Commerce, Manifestos, Declarations of Wars, Publick Papers, from the End of the Reign of Queen Anne to the Year 1731, deel IV, Londen 1732, pag. 268-269.
bron 6	Booker T. Washington Online Resources.
bron 7	Michael Burgan, Breaker Boys. How a Photograph helped End Child Labor, Mankato (Minnesota) 2012, pag. 34.
bron 8	N.L. Hoepli, A Cartoon History of the United States Foreign Policy, New York 1975, pag. 54.
bron 9	H. Aptheker (red), The Negro People in the United States 1910-1932, Secaucus (New Jersey) 1973, pag. 278-279.

bron 10

fragment C: millercenter.org

De overige fragmenten zijn afkomstig uit: R.D. Buhite en D.W. Levy (red.), FDR's Fireside Chats, Norman (Oklahoma) 1992,,: fragment A: pag. 170 en 173; fragment B: pag. 84; fragment D: pag. 13; fragment E: pag. 198.